

วจนกรรมจากคำเรียกขวัญ ในพิธีกรรมรักษาโรคของหมอเหยา ชาวผู้ไทย

**Speech Acts from Soul Recalling in Therapeutic
Ceremonies of the Phu-Thai Shamans**

อลงกรณ์ อิทธิพล¹ วิลาวรรณ ขนิษฐาบันท์²
และสุรสิทธิ์ ไทยรัตน์³

Alonkorn Itdhiphol Wilaiwan Khanittanan
and Surasit Thairat

¹ นิสิตปริญญาเอก สาขาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900

² รศ., คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900

³ ผศ., คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาวัจนกรรมจากคำเรียกขานในพิธีกรรมรักษาโรคของหมอเหยาชาว ผู้ไทยใน 4 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดกาฬสินธุ์ นครพนม สกลนคร และมุกดาหาร การเรียกขานในพิธีกรรมรักษาโรคนี้ ชาวผู้ไทยเรียกว่า “พิธีเหยา” เป็นการเรียกขานของคนไทยที่เก่าแก่ที่สุด การประกอบพิธีประกอบด้วยลำดับวัจนกรรม 5 ขั้นตอน ได้แก่ 1.การไหว้ผีและเชิญผีลงมาจากสวรรค์ 2.การลำส้องดูอาการป่วยและไต่ถามหาสาเหตุของ ความเจ็บป่วย 3.การลำปั่วเพื่ออ้อนวอนร้องขอจากผีให้ช่วยปลดปล่อยโรคภัยออกไปจากผู้ป่วย 4.การเรียกขานของผู้ป่วยให้กลับคืนมา และ 5.การลาผีและส่ง ผีกลับคืนสู่สวรรค์ ในงานวิจัยนี้ใช้ข้อมูลจากบทร้องเรียกขาน จำนวน 12 บท ผู้วิจัยเก็บข้อมูลภาคสนามจากหมอเหยา จำนวน 12 คน บทร้องที่นำมา วิเคราะห์นี้ใช้ทฤษฎีวัจนกรรมของ จอห์น อาร์. เซอร์ล (1969) แบ่งวัตถุประสงค์ ออกเป็น 2 ข้อ คือ 1.วัจนกรรมตรงตามคำ โดยพิจารณาจากวัจนกรรมที่มี คำกริยาบ่งชี้การกระทำ 2.วัจนกรรมอ้อม โดยศึกษาความสัมพันธ์ของรูป ประโยคและหน้าที่ในประโยคซึ่ง ผู้พูดจะแฝงเจตนาที่แท้จริง ซึ่งจะไม่ตรงกับรูป ประโยค ผู้ฟังต้องตีความจากบริบทในขณะสนทนา จากการศึกษาพบว่า หมอเหยา ใช้วัจนกรรมปลอบประโลมใจมากที่สุด และมีการใช้วัจนกรรมกลุ่มต่าง ๆ ได้แก่ การบอกกล่าว การชี้แนะ การผูกมัด การแสดงความรู้สึก และการแถลงการณ์ สำหรับการใช่วัจนกรรมอ้อมนั้น มีการใช้ประโยคที่เป็นคำถาม แต่มีเจตนาเพื่อ บอกเล่าหรือขอร้องให้ขวัญของผู้ป่วยกลับมาเข้าร่าง เพื่อจะได้หายเป็นปกติ รวมทั้งมีการใช่วัจนกรรมปลอบประโลมใจ แต่ใช้รูปประโยคเป็นคำสั่งห้าม งาน วิจัยนี้ได้ผลสรุปที่สอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีวัจนกรรมที่ว่า “คำพูดก่อให้เกิดการกระทำ” เพราะในบทร้องเรียกขาน หมอเหยาสามารถใช้คำพูดเพื่อ สร้างขวัญและกำลังใจให้ผู้ป่วยกลับมาเป็นปกติได้

คำสำคัญ : วัจนกรรม คำเรียกขาน พิธีกรรมรักษาโรค

Abstract

The objective of the research was to study Speech Acts from Soul Recalling in Therapeutic Ceremonies of the Phu-Thai Shamans in 4 provinces of Thailand : Kalasin , Nakorn Phanom , Sakon Nakhon and Muk Dahan. The Soul Recalling in Therapeutic Ceremonies of the Phu-Thai Shamans called Yao Ritual (healing rite) is the oldest Thai healing rite. This reflects the belief in spirits of Phu-thai, especially in Phi-Fa Paya Tian (the most powerful spirit), The ritual procedure consists : 1. Inviting and worshipping spirit from the heaven 2 Examining (Lam Song) and investigating the cause of the sickness. 3. Diagnosing patient 4. Recalling patient's soul and 5. Saying goodbye and asking the spirit to return to heaven. This research is based on the data (ritual songs) of 12 soul recalling speech acts collected from Moh Yao (shaman or medium of the ritual). The data were analyzed by John R. Searl's speech acts theory (1969) in 2 aspects: performative verb and indirect speech acts (implied meaning of utterances). The results showed that the soul calling speech acts of Phu-Thai shaman in therapeutic ceremonies procedure was the same in all 4 provinces. It was found that Moh Yao used the speech acts to reassure the patients most. The speech acts used were : assertives , directives, commissives and declaratives. In terms of indirect speech acts, questioning with purpose of asserting or soul recalling was used. In addition, reassuring in form of prohibiting utterances was used. The results and conclusion of this research correspond to the speech acts theory as "Speech makes acts". It can be proved by the speech used by Moh Yao to encourage and reassure the patients.

Keywords : Speech Acts, Soul Recalling, Therapeutic Ceremonies

บทนำ

ชาวผู้ไทยเป็นคนไทยกลุ่มหนึ่งที่มีความเชื่อเรื่องขวัญ และมีพิธีกรรมเรียกขวัญที่ยังคงยึดถือสืบทอดจากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน พิธีกรรมนี้มีมานานก่อนที่พุทธศาสนาจะเผยแผ่เข้ามาในดินแดนแถบสุวรรณภูมิ ดังจะเห็นได้จากบทร้องประกอบพิธีกรรมเรียกขวัญเพื่อรักษาโรคของคนไทยกลุ่มต่าง ๆ ในประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม สาธารณรัฐแห่งสหภาพพม่า (เมียนมาร์) และสาธารณรัฐอินเดีย ซึ่งต่างก็มีพิธีเรียกขวัญด้วยกันทั้งสิ้น เช่น การเรียกขวัญผู้เจ็บป่วย การเรียกขวัญคู่บ่าวสาวในงานแต่งงาน และการเรียกขวัญในโอกาสมีผู้มาเยี่ยมเยียน ดังที่ วิไลวรรณ ขนิษฐนันท์ กล่าวว่า “สำหรับคนไทยในอินเดียและพม่านั้น มีทั้งคำเรียกขวัญคนและขวัญข้าว ส่วนคนไทยในประเทศนั้นยังมีคำเรียกขวัญสัตว์ เช่น ช้าง และสิ่งไม่มีชีวิต เช่น เสือเหิน เรือ และเกวียนอีกด้วย พิธีเรียกขวัญที่เก่าแก่ที่สุดหรือพิธีเรียกขวัญแรกที่คนไทเมื่อนั้นเป็นพิธีเรียกขวัญผู้ป่วย” (2529 : 60) เนื้อหาในบทเรียกขวัญเพื่อรักษาผู้เจ็บป่วยประกอบด้วย การเชิญผีฟ้า พญาแถน และผีบรรพบุรุษลงมาคุ้มครองรักษาและชักชวนขวัญที่ตกใจหนีไปอยู่ในป่าเขาหรือแม่น้ำลำธารให้กลับคืนมาสู่ร่างกายของผู้ป่วยตามเดิม นอกจากนี้ วิไลวรรณ ขนิษฐนันท์ กล่าวว่า “คนไทยภายหลังที่นับถือพุทธศาสนาแล้ว ได้มีการเพิ่มเติมคาถาภาษาบาลีลงในบทเรียกขวัญด้วย โดยจะอัญเชิญพระรัตนตรัยมาปกป้องรักษาผู้ป่วย ในตอนขึ้นต้นหรือตอนจบของตัวบทเรียกขวัญเพื่อความเป็นสิริมงคลด้วย” (2529 : 57)

ปัจจุบันการเรียกขวัญยังเป็นที่นิยมของคนไทยและยังพบเห็นได้ในภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยจะใช้หมอลอยขวัญ หรืออาจจะเรียกชื่ออื่นที่แตกต่างกันไปตามแต่ละท้องถิ่น ในงานวิจัยนี้จะศึกษาบทร้องประกอบพิธีกรรมเรียกขวัญเพื่อรักษาโรคของชาวผู้ไทยที่เรียกว่า “การเหยา” ซึ่งเป็นการรักษาผู้เจ็บป่วยด้วยการเรียกขวัญให้กลับคืนมา ซึ่งผู้ทำพิธีเรียกว่า “หมอเหยา” ทำหน้าที่เป็นตัวแทน “สื่อสาร” ระหว่างผู้ป่วยกับผีที่เข้ามาเข้าสู่ผู้ป่วย จนทำให้เกิดอาการผิดปกติ เช่น ซึมเศร้า เหม่อลอย และเจ็บปวดตามร่างกาย อาการเหล่านี้เชื่อว่า เกิดจากการกระทำของผี ซึ่งเป็นเหตุให้ขวัญหนีออกจากร่างกายไป ดังนั้นเพื่อที่จะเรียกขวัญของผู้ป่วยให้กลับคืนเข้าสู่ร่างกาย หมอเหยาจะใช้บทร้องเพื่อเรียกขวัญให้กลับมา โดยเริ่มต้นจากการกล่าวอัญเชิญเทวดา ผีฟ้า พญาแถน และผีบรรพบุรุษให้ลงมาเข้าร่างของหมอเหยา แล้วใช้ผู้ช่วยหมอเหยาเป็นล่ามคอยซักถามสาเหตุของความเจ็บป่วยหรืออาการที่ผิดปกติ ในขณะที่รักษาผู้เจ็บป่วยนั้น หมอเหยาจะขับลำนำเพื่อปลอบประโลมใจผู้ป่วย บทร้องเหล่านี้จะมีเนื้อหาที่แสดงถึงความรัก ความห่วงใยที่มีต่อผู้ป่วย มีการสอบถามถึงความต้องการของผีที่เข้าสู่ และสาเหตุของความเจ็บป่วย รวมทั้งขอขมาลาโทษแทนผู้ป่วยที่ได้ล่วงเกินผี ทั้งโดยเจตนาและไม่เจตนา ในบทร้องประกอบพิธีกรรมเรียกขวัญเพื่อรักษาโรคจะมีการพรรณนาถึงความรัก ความห่วงใยของบุคคลในครอบครัว รวมถึงความอุดมสมบูรณ์

ของข้าวปลาอาหารในท้องถื่นซึ่งเป็นที่อยู่ของผู้ป่วย และชักชวนขวัญที่หนีไปให้กลับคืนมาสู่ร่างของผู้ป่วย ซึ่งจะมีขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม และการเสี่ยงทายที่สะท้อนวิถีชีวิตวัฒนธรรม ประเพณี และมีการสั่งสอนคุณธรรมจริยธรรมให้กับผู้ป่วย โดยผู้ประกอบพิธีจะร้องเป็นท่วงทำนองทั้งเร็วและช้า โดยมีหมอแคนเป็นผู้เป่าคลอไปตลอดระยะเวลาการเรียกขวัญ ทรงคุณ จันทกร กล่าวว่า วิธีการรักษาโรคของหมอเหยาชาวผู้ไทยดังกล่าวมีรูปแบบเหมือนการรักษาด้วยดนตรีบำบัด (Music Therapy) ในสมัยปัจจุบัน โดยมีจุดประสงค์เพื่อรักษาอาการเจ็บป่วยทางจิต จัดเป็นกลวิธีการใช้ภาษาเพื่อสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ผู้ป่วย (2540 : 57) ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า การเหยา คือ การเยียวยารักษาจิตใจและเรียกขวัญ กำลังใจให้กลับคืนมาสู่ตัวของผู้ป่วย เมื่อขวัญกลับมา ผู้ป่วยจะมีจิตใจเข้มแข็ง ร่างกายก็จะกลับมาแข็งแรงดีขึ้น และพร้อมที่จะต่อสู้กับโรคร้ายไข้เจ็บต่อไป

ผู้วิจัยมีความคิดว่า การใช้วัจนกรรมจากบทร้องประกอบพิธีกรรมเรียกขวัญเพื่อรักษาโรคของหมอเหยาชาวผู้ไทยมีความน่าสนใจ เพราะถ้อยคำต่าง ๆ ที่หมอเหยาใช้เรียกขวัญผู้ป่วยเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ ทั้งนี้ เนื่องจากภาษาในบทร้อง (recited text) ทำให้ผู้เจ็บป่วยหายจากความเจ็บป่วยได้ ดังที่ วิญญู ผลสวัสดิ์ กล่าวไว้ในงานวิจัยเรื่อง พิธีกรรมเลี้ยงผีบรรพบุรุษของชาวผู้ไทยตำบลคำชะอี ความว่า การเหยาเป็นการรักษาอาการเจ็บป่วยทางจิตใจ หากผู้ป่วยเป็นโรคที่มีสาเหตุจากพยาธิสภาพภายในร่างกาย หมอเหยาจะไม่รักษา แต่จะแนะนำให้ไปพบแพทย์ที่โรงพยาบาล (2536 : 117) สำหรับการรักษาโรคด้วยการเหยานี้เป็นการรักษาโรคร้ายไข้เจ็บ โดยการใช้คำพูดเพื่อปลอบประโลมใจผู้ป่วย คำพูดทุกถ้อยคำไม่เพียงแต่เป็นคำปลอบประโลมใจแต่ยังก่อให้เกิดการกระทำต่าง ๆ ตามมาอีก เช่น การสัญญา การแนะนำ การสั่ง การขอร้อง และการขู่ ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ รวมเรียกว่า “วัจนกรรม” (Speech Acts) จากการสำรวจงานวิจัยพบว่า มีผู้ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องพิธีกรรมเหยาชาวผู้ไทยมาบ้างแล้ว โดยมุ่งเน้นทางด้านไทยคดีศึกษา นาฏศิลป์และดุริยางคศาสตร์ ได้แก่ มาลี สิทธิเกรียงไกร (2538) ได้ทำงานวิจัยเรื่อง หมอเหยา : ผู้รักษาพื้นบ้านในชุมชนชาวผู้ไทย วรารุณี เรืองบุตร (2547) ได้ทำงานวิจัยเรื่อง ดนตรีพิธีกรรมผีฟ้าอีสานเหนือ ดนัย ขาทิพย์รส (2548) ทำงานวิจัยเรื่อง บทบาทของบทร้องประกอบพิธีกรรมเหยาของชาวผู้ไทย สุรัชย์ ชินบุตร (2553) ทำงานวิจัยเรื่อง การสืบทอดอำนาจศักดิ์สิทธิ์ของหมอเหยาและอัตลักษณ์ของชาวผู้ไทยในพิธีเหยาเลี้ยงผี แต่สำหรับการศึกษาเรื่องวัจนกรรมยังไม่มีผู้ศึกษา ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาเพื่อเชื่อมโยงแนวคิดทฤษฎีทางด้านภาษาศาสตร์เรื่อง วัจนกรรมกับไทยคดีศึกษา โดยนำบทร้องประกอบพิธีกรรมเรียกขวัญเพื่อรักษาโรคของหมอเหยาชาวผู้ไทยมาศึกษาองค์ประกอบทางวัจนกรรมตามแนวคิดทฤษฎีวัจนกรรมของ จอห์น อาร์. เซอร์ล (1969 : 12-20) ที่กล่าวว่า การใช้คำพูดที่ก่อให้เกิดการกระทำซึ่งจะมี 2 ลักษณะ คือ วัจนกรรมตรง หมายถึง ถ้อยคำที่แสดงเจตนาตรงตามรูปภาษาที่ปรากฏ และวัจนกรรมอ้อม หมายถึง ถ้อยคำที่แสดงเจตนาไม่ตรงตามรูปภาษาที่ปรากฏ

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์และจัดประเภทวัจนกรรมที่มีคำกริยาเป็นตัวบ่งชี้จากบทเรียกขวัญในพิธีกรรมรักษาโรค
2. เพื่อวิเคราะห์และจัดประเภทวัจนกรรมอ้างอิงจากบทเรียกขวัญในพิธีกรรมรักษาโรค

ระเบียบวิธีการศึกษา

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยวิเคราะห์การใช้วัจนกรรมจากบทร้องประกอบพิธีกรรมเรียกขวัญเพื่อรักษาโรคของหมอเหยาชาวผู้ไทยใน 4 จังหวัด ได้แก่ กาฬสินธุ์ นครพนม สกลนคร และมุกดาหาร ซึ่งเป็นพื้นที่ซึ่งมีชาวผู้ไทยอาศัยอยู่มากที่สุด ดังที่ สุวิทย์ ชีรสอวน และ ณรงค์ อุปัญญ์ (2538 : 21-29) ได้กล่าวว่า ภาคอีสานตอนบน มีชาวผู้ไทยอาศัยอยู่มากที่สุด ได้แก่ (1) จังหวัดนครพนม มี 5 อำเภอ ได้แก่ นาแก เรณูนคร ธาตุพนม ศรีสงคราม เมืองนครพนม รวม 131 หมู่บ้าน (2) จังหวัดสกลนคร มี 9 อำเภอ ได้แก่ พรรณานิคม เมืองสกลนคร วาริชภูมิ พังโคน บ้านม่วง วานรนิวาส กุสุมาลย์ สว่างแดนดิน และกุดบาก รวม 212 หมู่บ้าน (3) จังหวัดมุกดาหาร มี 5 อำเภอ ได้แก่ คำชะอี เมืองมุกดาหาร นิคมคำสร้อย ดอนตาล และหนองสูง รวม 68 หมู่บ้าน (4) จังหวัดกาฬสินธุ์ มี 5 อำเภอ ได้แก่ เขาวง กุฉินารายณ์ คำม่วง สมเด็จ และสหัสขันธ์ รวม 63 หมู่บ้าน การวิจัยครั้งนี้ใช้ข้อมูลจากเอกสาร (documentary research) และการวิจัยภาคสนาม (field study) โดยจะกล่าวถึงขั้นตอนต่าง ๆ ในการดำเนินการวิจัย ตั้งแต่การเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสารไปจนถึงขั้นตอนการลงเก็บข้อมูลภาคสนาม ซึ่งผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์แล้วบันทึกเทปและวิดีโอเพื่อ นำข้อมูลที่เป็นบทเรียกขวัญเพื่อรักษาผู้ป่วยของชาวผู้ไทยมาถอดเทปและวิเคราะห์ โดยใช้ทฤษฎีวัจนปฏิบัติศาสตร์ (Pragmatics) เรื่อง วัจนกรรม ของ จอห์น อาร์. เซอร์ล (1969) กล่าวว่าเราสามารถกระทำการต่าง ๆ ได้โดยอาศัยคำพูด โดยมีคำกริยาที่ก่อให้เกิดการกระทำ (performative verb) นอกจากนี้ทุกถ้อยคำที่กล่าวออกมา ยังมีเจตนาแฝงอยู่ด้วยเสมอ ซึ่งจอห์น อาร์. เซอร์ล (Searle, 1969 : 12-20) แบ่งวัจนกรรมออกเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่

1. กลุ่มบอกกล่าว (Assertives) เป็นวัจนกรรมที่เน้นให้เห็นว่า ผู้พูดเชื่อในความเป็นจริงเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ และความเป็นไปที่เกิดขึ้นรอบ ๆ ตัว จึงต้องการบอกเล่าข้อมูลดังกล่าวด้วยเห็นว่า ผู้ฟังยังไม่ทราบหรือจะเป็นประโยชน์ต่อผู้ฟัง เช่น การพูด (saying) การกล่าว (stating) การยืนยัน (asserting) การสรุป (concluding) การรายงาน (reporting) การเตือนความจำ (reminding) การบรรยาย (describing) การวิจารณ์ (criticizing) และการสมมติฐาน (hypothesising) นอกจากนี้ วัจนกรรมในกลุ่มนี้ยังสามารถใช้พูดเพื่อบอกเล่าให้ประโยชน์แก่ตัวผู้พูดเองได้เช่นกัน เช่น การพูดโอ้อวด (boasting) เพื่อให้ข้อมูลของตนเองแก่ผู้ฟัง

2. กลุ่มชี้แนะ (Directives) เป็นวัจนกรรมที่ผู้พูดสื่อไปยังผู้ฟัง โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้ฟัง กระทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อผู้พูด เช่น การสั่ง การขอร้อง หรือ การแนะนำ เป็นวัจนกรรมที่ผู้พูดต้องการให้ผู้ฟังทำอะไรสักอย่างหนึ่งเพื่อประโยชน์ของผู้พูด แต่นี่น้ำหนัก

ของถ้อยคำต่างกัน (ความสุภาพหรือความรุนแรงของถ้อยคำ) ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ทางสังคมและความสัมพันธ์ระหว่างผู้พูดกับผู้ฟัง เช่น การขอร้อง (requesting) การออกคำสั่ง (commanding) การเสนอแนะ (suggesting) การแนะนำ (recommending) การเชิญชวน (inviting) การท้าทาย (challenging) และการอ้อนวอน (begging)

3. กลุ่มผูกมัด (Commissives) เป็นวัจนกรรมที่ผู้พูดมีจุดมุ่งหมายแสดงให้เห็นว่าจะกระทำการบางอย่างเพื่อผู้ฟังในอนาคต เช่น การสัญญา (promising) การสาบาน (vowing) การเสนอตัว (offering) การปลอบโยน (reassuring) การแสดงความตั้งใจ (intending) การขู่ (threatening) และการอาสา (undertaking)

4. กลุ่มแสดงความรู้สึก (Expressives) เป็นวัจนกรรมที่บ่งบอกอารมณ์ความรู้สึกและทัศนคติของผู้พูด ที่มีต่อผู้ฟังหรือสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบข้าง ผู้ฟังจะรู้สึกซาบซึ้งประทับใจในคำพูดที่แสดงความรู้สึกต่าง ๆ ผู้พูดไม่มีความประสงค์จะให้ผู้ฟังกระทำการสิ่งใด หรือ ให้ผู้ฟังทราบถึงข้อมูลสำคัญแต่อย่างใด เช่น การขอบคุณ (thanking) การขอโทษ (apologizing) การทักทาย (greeting) การเตือน (warning) การชม (complimenting) และการแสดงความเสียใจ (expressing condolence)

5. กลุ่มแถลงการณ์ (Declaratives) เป็นวัจนกรรมที่ผู้พูดประกาศเพื่อกระทำการบางสิ่งบางอย่าง อันมีผลทำให้สภาพสิ่งของบุคคล หรือปรากฏการณ์ต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงไป เป็นวัจนกรรมที่แสดงให้เห็นเจตนารมณ์อย่างชัดเจน และมักใช้ในบริบทที่เป็นทางการสูง เช่น การแต่งตั้ง (appointing) การเสนอชื่อ, แต่งตั้งชื่อ (nominating) การไล่ออกจากงาน (firing from employment) การตัดสินจำคุก (sentencing to imprisonment) การยอมแพ้ (capitulating) และการเปิดงาน (opening ceremony)

นอกจากนี้ จอห์น อาร์. เซอร์ล (1969) ยังกล่าวถึงวัจนกรรมอ้อม ซึ่งเป็นการศึกษาความหมายประจำรูปภาษา ซึ่งไม่สอดคล้องกับความหมายที่เป็นเจตนาของผู้พูด การพูดลักษณะนี้ ผู้พูดต้องการให้ผู้ฟังได้รับทราบถึงบางสิ่งบางอย่างที่มากกว่ารูปภาษาที่ปรากฏ

วัจนกรรมอ้อม หมายถึง ความหมายประจำรูปภาษาของผู้พูด ซึ่งไม่สอดคล้องกับความหมายที่เป็นเจตนาที่แท้จริงของผู้พูด การพูดลักษณะนี้ ผู้พูดต้องการให้ผู้ฟังได้รับทราบถึงบางสิ่งบางอย่างที่มากกว่ารูปภาษาที่ปรากฏ โดยผู้วิจัยได้วิเคราะห์หรือเรียกขานผู้พูดซึ่งหมอเหยาจะเลือกใช้ถ้อยคำที่เป็นวัจนกรรมอ้อมซึ่งแสดงเป็นกลวิธีการพูดที่ต้องการให้เกิด ฤทธิ์ แสดงออกถึงความสุภาพและรักษาน้ำหน้าของผู้ฟัง โดยผู้ฟังจะต้องตีความและพิจารณาจากความสัมพันธ์ระหว่างรูปประโยค (Form) และหน้าที่ของประโยค (Function) กล่าวคือ วัจนกรรมตรงจะใช้รูปประโยคที่ทำหน้าที่ตรงตามเจตนาของผู้พูด ขณะที่วัจนกรรมอ้อมใช้รูปประโยคไม่ตรงตามเจตนาของผู้พูด

ดังนั้น วัจนกรรมอ้อม จึงเป็นการเน้นถึงความสัมพันธ์ระหว่างตัวภาษากับผู้ใช้ภาษา และการให้ความสำคัญกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของผู้ใช้ภาษา ทั้งนี้ จะต้องดูเจตนาที่แท้จริงของผู้ใช้ภาษา ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญของวัจนกรรมนี้

ความสัมพันธ์ระหว่างรูปประโยค (Form) และหน้าที่ของประโยค (Function) จึงมีความสำคัญต่อการตีความเจตนาของคำพูด กล่าวคือ วัจนกรรมตรงจะใช้รูปประโยคที่ทำหน้าที่ตรงตามรูปประโยค เช่น ประโยคบอกเล่า ใช้สำหรับเล่าเรื่องต่าง ๆ ประโยคคำถามใช้สำหรับถามคำถาม ประโยคคำสั่งหรือขอร้อง ใช้สำหรับบอกคำสั่งหรือขอร้องให้ทำตาม ส่วนวัจนกรรมอ้อมจะใช้รูปประโยค ที่ทำหน้าที่ไม่ตรงตามรูปประโยค เช่น

“คืนนี้เราไปดูหนังกันไหม” (รูปประโยคเป็นคำถาม แต่เจตนาต้องการชักชวนให้ไปดูหนัง)

“ฉันจำเป็นต้องอ่านหนังสือสอบปลายภาค” (ผู้ตอบไม่ได้รับคำชวนหรือปฏิเสธ แต่บอกถึงความจำเป็น ซึ่งเท่ากับเป็นการปฏิเสธอย่างสุภาพ โดยอ้างเหตุผล เพื่อให้ผู้พูดไม่เสียใจ)

“ทำไมคุณมาช้าจัง” (รูปประโยคเป็นคำถาม แต่เจตนาเป็นการตำหนิหรือบ่นว่ามากกว่าจะอยากรับเหตุผลของการมาไม่ตรงตามเวลาที่นัดหมาย)

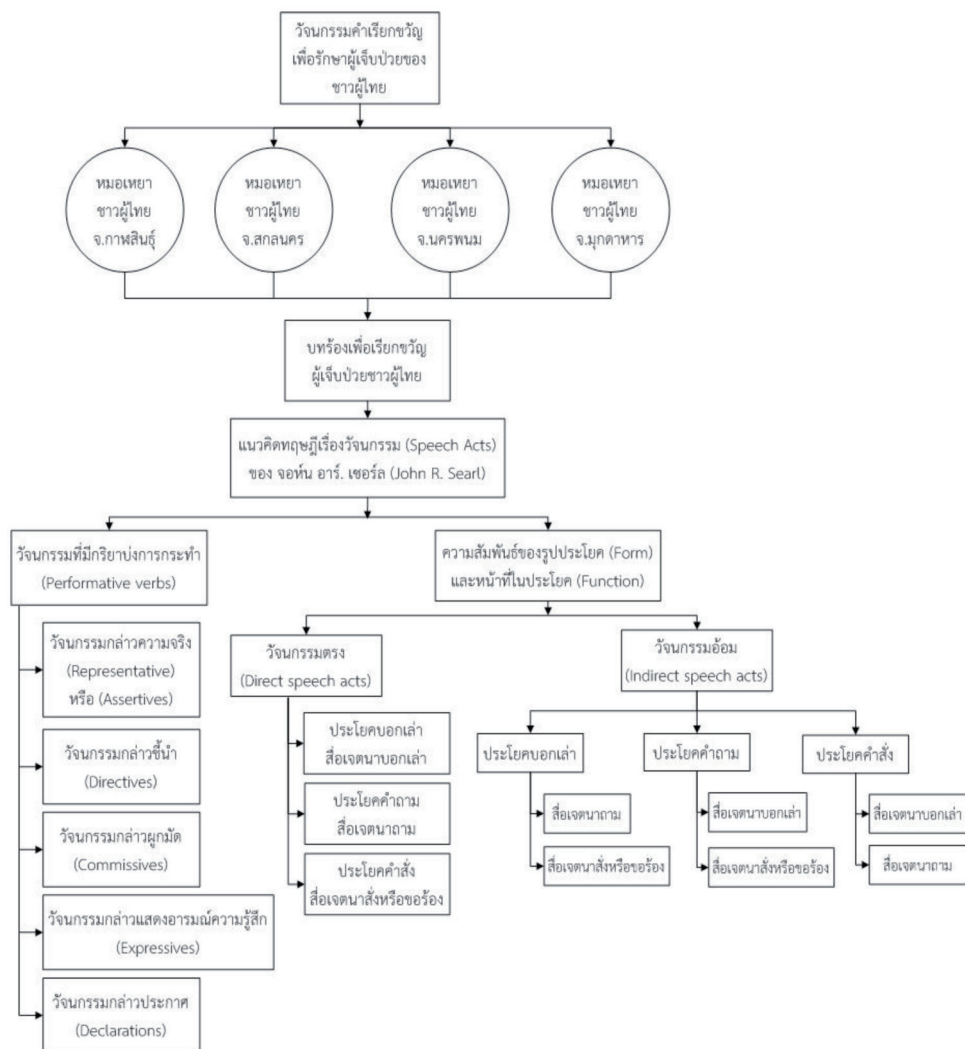
การใช้ภาษาในลักษณะดังกล่าวนี้ เรียกว่า “วัจนกรรมอ้อม” เป็นลักษณะการใช้ถ้อยคำที่ไม่สอดคล้องกับความหมายประจำรูป ผู้ฟังต้องตีความจากเจตนาและดูจากบริบทในขณะที่มีการสื่อสาร

สำหรับแนวคิดเรื่องวัจนกรรมนี้ ผู้วิจัยจะนำมาใช้วิเคราะห์บทธำมรงค์เรียกขวัญเพื่อรักษาผู้เจ็บป่วย เพราะหมอเหยาผู้ทำหน้าที่เรียกขวัญจะใช้ถ้อยคำที่แสดงถึงวัจนกรรมประเภทต่าง ๆ เพื่อชักจูงและโน้มน้าวจิตใจของผู้ป่วย เพื่อให้เกิดกำลังใจในการลุกขึ้นมาต่อสู้กับโรคร้ายไข้เจ็บ รวมทั้งความทุกข์ทรมานใจจากปัญหาชีวิต ดังนั้น ผู้วิจัยจะวิเคราะห์วัจนกรรมคำเรียกขวัญในพิธีกรรมรักษาโรคของชาวผู้ไทย โดยใช้ทฤษฎีวัจนกรรมของจอห์น อาร์. เซอร์ล (1969 : 12-20) มาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์วัจนกรรมวัจนกรรมตรงและวัจนกรรมอ้อมในบทธำมรงค์เรียกขวัญเพื่อรักษาผู้เจ็บป่วยของชาวผู้ไทย ผู้วิจัยใช้หมอเหยาเป็นผู้บอกข้อมูลจังหวัดละ 3 คน รวม 12 คน

ผู้วิจัยเริ่มต้นเก็บข้อมูลโดยรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชาวผู้ไทย และเริ่มออกสำรวจข้อมูลภาคสนามโดยเริ่มต้นจากจังหวัดมุกดาหาร ที่ทราบว่า มีหมอเหยาอายุมากที่สุด คือ นางมอนแก้ว จันทสระโร อายุ 95 ปี โดยใช้เทคนิควิธีแบบบอกต่อ (Snowball Sampling Technique) โดยสุ่มตัวอย่างคนแรกที่ถูกเลือก จะบอกต่อถึงผู้เป็นหมอเหยาที่มีชื่อเสียงในจังหวัดของตนเอง 2 คน ซึ่งจากการสอบถามพบว่าเป็นผู้มีภูมิสำเนาในอำเภอเดียวกันหรือใกล้เคียงกัน (ผู้วิจัยคาดว่าผลการคัดเลือกเป็นลักษณะนี้เพราะเป็นความสัมพันธ์ส่วนตัวและระบบเครือญาติของหมอเหยา) โดยผู้วิจัยเลือกผู้ที่มีคุณสมบัติตรงกับที่ผู้วิจัยต้องการ คือ เป็นหมอเหยารักษาโรคที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป และมีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับในกลุ่มหมอเหยาด้วยกัน ซึ่งคนเหล่านี้มักจะได้รับการยกย่องให้เป็นแม่เมือง รวมทั้งได้รับการเชิดชูเกียรติจากสำนักงานวัฒนธรรมประจำจังหวัดให้เป็นปราชญ์ชาวบ้าน ในงานวิจัยนี้ใช้หมอเหยาผู้บอกข้อมูลจังหวัดละ 3 คน จาก 2 อำเภอรวม 12 คน โดยใช้เวลาในการลงพื้นที่ช่วงเดือนมีนาคมถึงเดือนพฤษภาคม 2556 และช่วงวันหยุดราชการเสาร์-อาทิตย์ในเดือนมิถุนายนอีก 1 เดือน พื้นที่เก็บข้อมูลดังนี้ ได้แก่

1. หมอเหยาชาวผู้ไทย อำเภอกุฉินารายณ์และอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดกาฬสินธุ์
2. หมอเหยาชาวผู้ไทย อำเภอรณนครและอำเภอบ้านดง จังหวัดนครพนม
3. หมอเหยาชาวผู้ไทย อำเภอบรรณนาและอำเภอบึง จังหวัดสกลนคร
4. หมอเหยาชาวผู้ไทย อำเภอคำชะอีและอำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผลการศึกษา

การรักษาโรคด้วยวิธีการเหยาหนี หมอเหยาจะร้องเป็นทำนองเพื่อสวดอ้อนวอนผีฟ้า พญาแถนหรือผีบรรพบุรุษ เพื่อสอบถามอาการป่วยของผู้ป่วยจากผีว่า ความเจ็บป่วยนี้เป็นเพราะไปทำผิดผีหรือถูกผีกระทำไหม เพราะหากเป็นอาการเจ็บป่วยจากโรคภัยที่เป็นพยาธิสภาพมาเบียดเบียนแล้ว หมอเหยาจะไม่รักษาแต่จะแนะนำให้ไปพบแพทย์ที่โรงพยาบาล

ก่อนที่จะรักษานั้น หมอเหยาจะต้องทราบว่า อาการเจ็บป่วยนั้น เกิดจากอะไรเป็นเบื้องต้นเสียก่อน การเสี่ยงทายนั้นจะเริ่มด้วยหมอแคนเป่าบรรเลงในทำนองเชิญผี ตัวหมอเหยาจะจุดเทียน บอกความประสงค์ในการทำพิธีให้ผีผู้เป็นใหญ่ในพิธี ในที่นี้คือ ผีฟ้าพญาแถน ทราบวัตถุประสงค์ในการทำพิธี จากการสัมภาษณ์หมอเหยาบอกว่า เมื่อเข้าสู่พิธีกรรมการเชิญผีฟ้าพญาแถนมาเข้าร่วมจะเริ่มรู้สึกลึกซึ้งที่ปลายนิ้วเท้า จนถึงโคนนิ้ว และ ไม่มีความรู้สึกว่าเป็นตัวเอง แต่จะเริ่มเคลิ้มตามเสียงแคน และออกทำฟ้อนรำ ส่วนบทร้องประกอบพิธีกรรมเรียกขวัญเพื่อรักษาโรคนั้นจะร้องออกมาเองโดยไม่รู้สึกลึกซึ้ง ในเรื่องนี้ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า บทร้องดังกล่าวเป็นสิ่งที่หมอเหยาจดจำอยู่ในสามัญสำนึกที่มีศัพท์เป็นภาษาหมอลำว่า “แตกอ้อ” หมายถึง การท่องจดจำเนื้อหากลอนลำ (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอเหยานางขันมา โกมลรัตน์ อายุ 65 ปี บ้านโนนสังข์ อำเภอรณนคร จังหวัดนครพนม) ผู้วิจัยได้สังเกตพฤติกรรมของหมอเหยาในการทำพิธีเหยาพบว่าเมื่อเริ่มต้นพิธีเชิญผีฟ้าพญาแถนนั้น ร่างของหมอเหยาสั่นเล็กน้อยและขยับตัวโยกไปมา หมอเหยาบางคนจะเริ่มตบมือจากซ้ายไปขวา ตามจังหวะเสียงแคน ช่วงเวลานี้ ผีที่สิงในร่างหมอเหยาจะชวนผู้ป่วยสนทนาซักถามว่าเป็นใคร ต้องการสิ่งใด แต่ถ้าผีไม่ยอมพูดหรือตอบ หมอเหยาจะเสี่ยงทายเพื่อหาคำตอบเอง ตัวอย่างคำถามของหมอเหยา เช่น “อาการเจ็บป่วยครั้งนี้เกิดจากผีกระทำไหม” “ถ้าผู้ป่วยขอมาหรือตั้งเครื่องบัตพลีสะเดาะเคราะห์แล้วจะหายหรือไม่” “อาการเจ็บป่วยครั้งนี้จะใช้เวลาในการรักษานานหรือไม่จึงจะหาย”

จากการลงภาคสนามและสัมภาษณ์หมอเหยา รวมทั้งชาวบ้านในพื้นที่ 4 จังหวัด พบว่า การรักษาผู้เจ็บป่วยด้วยพิธีกรรมเหยานั้น สามารถช่วยทำให้ผู้ป่วยหายจากอาการเจ็บป่วยได้ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงนำบทร้องประกอบพิธีกรรมเรียกขวัญของหมอเหยาชาวไทย มาวิเคราะห์ วิเคราะห์ต่าง ๆ เพราะเชื่อว่าการใช้วัฒนธรรมต่าง ๆ ในการเรียกขวัญจะมีส่วนในการนำไปสู่ ผลสัมฤทธิ์ในการรักษาโรคได้

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่า หมอเหยาซึ่งเป็นผู้เรียกขวัญจะใช้ภาษาเรียกขวัญที่ผู้ฟังเข้าใจในที่นี้เป็นกลุ่มประชากรชาวไทย จึงต้องใช้ภาษาคนไทย โดยคำเรียกขวัญจะเป็นบทร้องที่มีท่วงทำนองและเนื้อหาไพเราะ โดยมีหมอแคนเป็นผู้เป่าแคนคลอไปขณะหมอเหยาประกอบพิธีเหยาเรียกขวัญ บางครั้งอาจจะมียศพนทนาเพื่อซักถามผู้ป่วยและญาติที่มา ร่วมพิธีกรรมด้วย

หมอเหยาผู้ทำพิธีเรียกขวัญจะใช้บทร้องที่มีองค์ประกอบของเนื้อหาตามลำดับ วัฒนธรรม ได้แก่ 1.การไหว้ผีเชิญ 2.การลำสวดดูอาการป่วยและไต่ถามหาสาเหตุ

ของความเจ็บป่วย 3.การลำบวเพื่ออ้อนวอนร้องขอจากผี 4.การเรียกขวัญและสู่ขวัญผู้ป่วยให้กลับคืนมา และ 5.การลาผีและส่งผีกลับสวรรค์โดยมีการใช้วัจนกรรมต่าง ๆ ตามขั้นตอนในการรักษา ดังจะนำเสนอต่อไปนี้

1. การวิเคราะห์วัจนกรรมที่มีคำกริยาเป็นตัวบ่งชี้จากบทเรียกขวัญในพิธีกรรมรักษาโรค

ในที่นี้จะวิเคราะห์โดยศึกษาจากวัจนกรรมที่มีคำกริยาเป็นตัวบ่งชี้ (วัจนกรรมตรง) ซึ่งจะแบ่งออกเป็น 5 หัวข้อย่อย ได้แก่ วัจนกรรมกลุ่มบอกกล่าว วัจนกรรมกลุ่มชี้แนะ วัจนกรรมกลุ่มผูกมัด วัจนกรรมกลุ่มแสดงความรู้สึกและวัจนกรรมกลุ่มแถลงการณ์ ดังต่อไปนี้

1.1 กลุ่มบอกกล่าว (Assertives) เป็นวัจนกรรมที่แสดงให้เห็นว่า ผู้พูดเชื่อในความเป็นจริงเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ และความเป็นไปได้ที่เกิดขึ้นรอบ ๆ ตัว จึงต้องการบอกเล่าข้อมูลดังกล่าวด้วยเห็นว่า ผู้ฟังยังไม่ทราบหรือจะเป็นประโยชน์ต่อผู้ฟัง ดังจะพบในบทร้องของหมอเหยาตอนที่หมอเหยาลำเญาสวดดูอาการผู้ป่วยเพื่อสอบถามหาสาเหตุของความเจ็บป่วย หมอเหยาจะพิจารณาโดยฟังคำตอบจากผู้ป่วยหรือผีที่เข้ามาเข้าสิงหรือผีครูของหมอเหยาเองว่า การป่วยครั้งนี้เกิดจากอะไร และจะรักษาด้วยการเหยานี้ได้หรือไม่ จึงจะตัดสินใจในการรักษาให้ผู้ป่วยต่อไป เช่น มีเรื่องทะเลาะเบาะแว้งในหมู่ญาติพี่น้อง มีการกระทำที่เป็นการละเมิดต่อผีบรรพบุรุษ ผีป่า ผีนา ผีไร่ ผีน้ำ ผีบ้าน ผีเรือน ซึ่งความผิดลักษณะนี้ เรียกว่า “การผิดผี” ดังนั้นเมื่อผีโกรธไม่พอใจที่ถูกถูกลานลบล้าง จึงบันดาลให้เกิดความเจ็บป่วยตามมา ดังตัวอย่างวัจนกรรมตั้งสมมติฐาน (hypothesising) ในประโยคที่ว่า “**หรือว่ากรรมหนึ่งนั้น มีแนวอันไคมาต้อง เชิญเจ้าสองเบ้งดูหรือว่ามีแนวกรรมพวกพี่น้องจะบางบันหลอคือ เคียดซึ้งดิดันข้าบละ** (หรือว่ามีกรรมอย่างใดมาถูก เชิญตรวจดูหน่อย หรือว่ากรรมที่เกิดจากพี่น้องทะเลาะเบาะแว้งกัน)” ข้อความนี้เป็นการคาดเดาเหตุการณ์ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องให้เจ็บป่วยว่า ผลจากความเจ็บป่วยครั้งนี้เป็นด้วยกรรมจากการที่ผู้ป่วยไปทำผิดฮึดคอง อันเป็นหลักประพดปฏิบัติตามทำนองคลองธรรมที่ดีของคนอีสานซึ่งจะมีข้อห้ามไม่ให้ญาติพี่น้องมีเรื่องทะเลาะเบาะแว้งกัน ซึ่งจากการสัมภาษณ์ชาวบ้านที่ให้ข้อมูล ทำให้ผู้วิจัยทราบว่า ผู้ป่วยบางรายมีเรื่องทะเลาะเบาะแว้งกับญาติพี่น้องจริงเกี่ยวกับเรื่องทรัพย์สินที่นาซึ่งเป็นมรดกจากพ่อแม่ที่ผู้ป่วยไม่พอใจในการแบ่งมรดกจึงมีเรื่องทะเลาะเบาะแว้งกันกับญาติพี่น้อง และต่อมาผู้ป่วยก็ล้มป่วยลง แต่หลังจากทำเครื่องคาย (เครื่องบูชา) ต่อผีบรรพบุรุษแล้ว คู่กรณีทั้งสองฝ่ายก็ประนีประนอมกันอาการเจ็บป่วยก็ทุเลาลงในที่สุด

1.2 กลุ่มชี้แนะ (Directives) เป็นวัจนกรรมที่ผู้พูดต้องการให้ผู้ฟังทำอะไรสักอย่างหนึ่งเพื่อประโยชน์ของผู้พูด แต่มีน้ำหนกของถ้อยคำต่างกัน (ความสุภาพหรือความรุนแรงของถ้อยคำ เช่น ขอร้องหรือสั่ง) ดังจะพบในบทร้องของหมอเหยาตอนที่หมอเหยาทำการเอ็นขวัญ (เรียกขวัญ) เพื่อเชิญชวนให้ขวัญที่หนีไปอยู่ในที่ไม่ดีต่าง ๆ กลับมาสู่ร่างของผู้ป่วยตามเดิมก็มีลักษณะของการวิงวอนขอร้องหรือเชิญชวน ลักษณะดังกล่าวนี้พบได้เสมอในบทร้องเรียกขวัญ และถือเป็นหัวใจสำคัญของการเรียกขวัญว่าจะมีการใช้วัจนกรรมในลักษณะการขอร้อง (requesting) และการเชิญชวน (inviting) เพื่อเชิญขวัญให้กลับเข้าสู่ตัวผู้เจ็บป่วย เช่น

“มาฮอดแล้ว มาเทียมกาย เต๋ย้อ เชิญ...เชิญมาคั่นว่ามาฮอดแล้ว มาลงอยู่ในชั้นห้าเด้อ (ชั้นที่ใส่ดอกไม้ ธูปเทียน อย่างละ 5 คู่ เพื่อบูชาครู) บ่อนจบบ่อนงามเจ้าเคยอยู่เชิญมา เต้อเจ้า ชั้นพาข้าวเผ่นเพ่งแต่งถ้ำ” (มาถึงแล้ว มาสิ่งในกายหน่อยนะ เชิญลงมาอยู่ในชั้นห้า ที่จัดแต่งอย่างสวยงาม เชิญลงมานะ) ในที่นี้จะพบว่า หมอเหยาต้องการขอรับรองให้ผีฟ้าพญา แถนและบรรดาผีเทพเทวดาต่าง ๆ ลงมาจากสวรรค์เพื่อเข้ามาอยู่ในเครื่องคาย ที่ตกแต่งอย่างสวยงาม แล้วลงมาสิ่งในร่างกายตนเองเพื่อทำการตรวจรักษาอาการเจ็บป่วยครั้งนี้

1.3 กลุ่มผูกมัด (Commissives) เป็นวัจนกรรมที่ผู้พูดมีจุดมุ่งหมายแสดงให้เห็นว่าจะกระทำการบางอย่างเพื่อผู้ฟังในอนาคต เช่น สัญญา สาบาน หรือ เสนอตัว ดังจะพบในบทร้องของหมอเหยาตอนเชิญผีครูบาอาจารย์และเทวดามาช่วยกันรักษาผู้ป่วย รวมทั้งการเจรจาทอรองกับผีที่เข้ามาสิงผู้ป่วย เพื่อให้ยอมยกโทษแก่ผู้ป่วยที่ทำผิดผี โดยจะมีการสัญญา (promising) ว่า ถ้าผู้ป่วยหายเป็นปกติดีแล้ว จะมอบสิ่งของต่าง ๆ ที่ผียอยากได้หรือเสนอให้เครื่องคาย (เครื่องบูชา) เช่นสังเวทียี่สิบ เช่น “อ้าวบาดนี้นั้นสีกามเขาก็กิหรือว่าซิดีย่อนไปทำบุญ สร้างบ่อนอยู่หื้อ ครูบา ยาคูอยู่ จิหายความเจ็บป่วยไข้ ซิดี้ได้บาบางหายได้บ่อน้อ” (เอาละนะ ที่นี้จะถามอีกที อาการป่วยจะดีขึ้นไหม ถ้าไปทำบุญ ด้วยการสร้างกุฏิให้พระอยู่ อาการป่วยจะหายไหม)

1.4 กลุ่มแสดงความรู้สึก (Expressives) เป็นวัจนกรรมที่บ่งบอกอารมณ์ความรู้สึกและทัศนคติของผู้พูด ผู้ฟังจะรู้สึกซาบซึ้งประทับใจในคำพูดที่แสดงความรู้สึกต่าง ๆ เช่น ขอบคุณหรือขอโทษ พบได้ในบทร้องของหมอเหยาตอนที่หมอเยาเล่าเอ็นชวัญ จากการศึกษาบทร้องประกอบพิธีกรรมเรียกชวัญ เพื่อรักษาโรคพบว่ามีการใช้วัจนกรรมนี้มากที่สุด เช่น วัจนกรรมปลอบประโลมใจ (Reassuring) “อ้าวบาดนี้สิมาเอาชวัญเด้อ ขอให้ผู้นี้หายโรคหายภัย หายสรรพโรค หายสรรพภัย อย่าให้อันได้มาพ่าย อย่าให้อันได้มาชุน อ้าวตกในมือนี้อี้อิตในมือน้ำ อย่าให้ตกน้ำผีพราย อย่าให้หายน้ำผีป่า ให้ชวัญเจ้ากลับคืนมาากินข้าว นึ่งเฮือนแผดหญ้าแผดมุงหนา มานึ่งเฮือนแผดหญ้าคามุงถี้ มากินดับไถ่กล้า มากินหน้าไถ่แดง มาเย้อชวัญชวัญเอ้ย...” (เอาละนะบัดนี้จะมารับชวัญ ขอให้คนนี้หายจากโรคภัยไข้เจ็บ อย่ามีอะไรมาแผ้วพานอีก ชวัญจงกลับมา อย่าหนีตกหายไปเพราะผีพราย ผีป่ามานะชวัญเอ้ย มากินข้าวปลาอาหาร มาอยู่ในบ้านในเรือนที่มุงหลัง มากินไถ่ที่จัดไว้ให้เป็นเครื่องเช่นสังเวทียี่)

1.5 กลุ่มแถลงการณ์ (Declaratives) เป็นกลุ่มถ้อยคำที่ผู้พูดประกาศเพื่อกระทำการบางอย่างบางอย่าง อันมีผลทำให้สภาพสิ่งของบุคคลหรือปรากฏการณ์ต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงไปเป็นวัจนกรรมที่แสดงให้เห็นเจตนาธรรมอย่างชัดเจน ดังจะพบได้ในบทร้องประกอบพิธีกรรมเรียกชวัญเพื่อรักษาโรคของหมอเหยาตอนที่หมอเยาทำพิธีขับประกาศขับไล่ผีที่สิงผู้ป่วยให้ออกไป จัดเป็นวัจนกรรมการขับไล่ผีที่สิงออกจากร่างคนเจ็บป่วย (exorcising the spirit that possessed the sick person) มีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากคนเจ็บป่วยมาเป็นคนปกติ เช่น “ ผีโฮ่ผีนาคผีป่าผีโพงผีเงือกผีพราย ผีเสนียดจิ้งไฮ มึงมาชุนเพิ่นเฮ็ดหยัง มึงมานอนฝังอยู่ในคิง ออกไปบาดนี้ มาเฮ็ดชู่ลู่เช่อเล่อ เพิ่นเฮ็ดผิดผะลอะลู่ บักผีห่ามึงเอ้ย ส่างมาเว้ายาก

ปากเปียกแท้ ๆ สู้ บักควยเสี้ยกหัวล้าน บ๋ายไทบ้านเพิ่นบ้อ บักผีเน่าหนองเจาะ เอ็ดหน้า
 เซอเลอยู่ได้ละ ไอ้ยคันว่า...มาจั่งซี้มาแต่งเฮื้อเพิ่นเจ็บเพิ่นไข้ ไอ้ยคันว่า...มาจั่งซี้มาแต่งเฮื้อ
 ไข่เฮื้อโซ...บ่นอ ไอ้ยคันจั่งขึ้น... บ๋ายนเฮาซาบเผ้าหนีชะเต้อ คนผู้นี้เพิ่นเบ็ดหาว่านยามาทา
 เบ็ดหาหูกยาจะมาใส่ แค้นว่ายาฮาไกไม้ สมุนไพรเอามาใส่กะบ่หาย เจ็บป่วยแท้ ๆ เจ็บจน
 ว่าเบ็ดเสี้ยงคราง บ่ว่างเสี้ยงแอ่ว เฮาซิเฮ็ดตามคาย เฮาซิบายตามคอง ไปสาเด้อ สรรพโรค
 สรรพภัย หายวันหายคืนมื่อนี้วันนี้ ขอเฮื้อมิดเสี้ยงคราง ขอเฮื้อวางเสี้ยงแอ่วขอนำแนเด้อ
 ขอเฮื้อหายสรรพทุกซ์ สรรพโสภ สรรพโรค สรรพภัย เฮื้อเจ้าลูกกับคาย เฮื้อหายลงกับบ่อน”
 (ผีโรผีนาผีป่าผีตองผีโพงผีพราย ผีเสนียดจัญไรมึงมาเข้าสิงเขาทำไม มึงมานอนฝังในร่างกายเขา
 ออกไปเดี๋ยวนี้ ทำเป็นแสร้งเฉยเฉยไม่รู้รู้ เขาทำผิดอะไรละ ไอ้ยทำมึงเอี้ย ช่างมาพูดยาก
 พูดจนปากเปียกปากแฉะแล้วมึง ไอ้ย... ไม่อ่ายชาวบ้านเขาไข้ไหม ไอ้ยผีเน่าหนองเจาะ มาทำ
 หน้าเหม่อลอยไม่รู้รู้อยู่ได้ ไอ้ยถ้ามาอย่างนี้ มาแกล้งให้คนเขาเจ็บไข้ ไอ้ยถ้ามาอย่างนี้
 มาแกล้งคนเขาเจ็บป่วยจนกินไม่ได้ ไข้ไหม ไม่กลัวฉันไข้ไหม รีบออกไปชนะ คนนี้เขาหายา
 มารักษาทุกอย่าง ทั้งยารากไม้ ยาสมุนไพร ก็ไม่หาย ความเจ็บป่วยทำให้ร้องครวญคราง
 ไม่เคยหยุดเสี้ยง ฉันจะทำเครื่องบูชาเพื่อเซ่นสังเวียผี จะทำตามขนบธรรมเนียมประเพณี
 หายจากความทุกข์ความโศก โรคภัยต่าง ๆ ให้หนีออกไปวันนี้ ขอให้หยุดร้องครวญคราง
 ขอให้หายจากโรคภัยต่าง ๆ ขอให้หายพร้อมกับการทำพิธีเซ่นไหว้ในครั้งนี้)

กล่าวได้ว่า การทำพิธีกรรมเหยาเป็นการรักษาโรคที่ใช้ถ้อยคำในการเยียวยารักษา
 จิตใจ โดยหมอเหยาจะเลือกใช้วัจนกรรมต่าง ๆ ได้เหมาะสมและสอดคล้องกับสถานการณ์ ซึ่ง
 จากการวิเคราะห์บทร้องเรียกขวัญในพิธีกรรมรักษาโรคพบว่า มีการใช้วัจนกรรมครบตามที่
 เซอร์ล (Searl) กล่าวไว้ทั้ง 5 กลุ่มวัจนกรรม และคำพูดเหล่านี้ล้วนนำมาใช้พูดเพื่อให้ขวัญและ
 กำลังใจกลับคืนมาสู่ตัวผู้ป่วย ซึ่งคือการเรียกขวัญที่หนีไปให้กลับคืนมาและผู้ป่วยหายเป็นปกติ
 ตามเดิม

2. การวิเคราะห์วัจนกรรมอ้อมจากบทร้องเรียกขวัญในพิธีกรรมรักษาโรคของ หมอเหยาชาวผู้ไทย

การใช้วัจนกรรมอ้อมของหมอเหยา พบว่าเป็นการใช้พูดของหมอเหยาเพื่อให้
 เกียรติต่อผีและเป็นการแสดงความสุภาพนอบน้อมต่อผี (ทั้งผีเทพเจ้าที่มาช่วยรักษาความเจ็บ
 ป่วยและผีที่สิงตัวผู้ป่วย) ทั้งนี้ก็เพื่อช่วยให้การเจรจาต่อรองในการรักษาเยียวยาผู้เจ็บป่วยเป็น
 ไปด้วยความราบรื่น ในงานวิจัยนี้พบการใช้วัจนกรรมอ้อม 3 ลักษณะ คือ

2.1 การใช้รูปประโยคคำถามแต่มีเจตนาเพื่อบอกเล่า เช่น “ขวัญเอี้ยเจ้าหนี ไปอยู่ที่สระเหอ มาชะเต้อ...มาอยู่ในกาย มาชะเต้อหล้าเอี้ย มานอนนำข้างเคียงร่างกะมี แสง ทั้งลูกเมียกะนั่งท่าเจ้า ญาติพี่น้องทั้งหลายกะหยั่งคอย ขวัญเอี้ยมากินข้าวม้อนี้ มา กินปลาหมอนี้ดีลั่นชะกวนแหว ให้วันคืนรักษาแต่ง คั่นว่าดีฮอดเดือนสามเดือนสี่เฮาสีพาเจ้า แอะแอ่นพื่อนเฮื้อมวนขึ้น” (ขวัญเอี้ย หนีไปอยู่ที่ไหน พวกกันเข้ามาอยู่ในร่าง กลับมาเข้าร่าง มานอนในร่างคนป่วยจะได้มีเรี่ยวแรง ทั้งลูกเมียญาติพี่น้องต่างนั่งรอนะ ขวัญเอี้ยมากินข้าวนะ มากินปลา ของดีของอร่อยทุกอย่าง ขอให้สิ่งศักดิ์รักษากาย วันและคืนดูแลเจ้าให้มีความสุข

ถ้าว่าอาการดีขึ้นละก็ เดือนสามเดือนสี่ ฉันจะพาเจ้าฟ่อนรำกันให้สนุกสนาน)

2.2 การใช้รูปประโยคคำสั่งแต่เจตนาเพื่อบอกเล่าปลอบประโลมใจ เช่น “..เฮ้อเจอดีชะเด้ออ้าย เจองามชะเด้อพี่ เฮ้อเจอดีตั้งน้ำสร้าง เจองาม ๆ ตั้งน้ำออกบ่อ เจ้าอย่าเจอบ่ต้นลีคือน้ำฮ้องไขจิตเจออ้ายให้มันมายคือเก่า อย่าคิดโศกเศร้าหมองมัวอยู่ ผู้เดียว เจ้าผู้เดียวนี้หว่านกำนกองเส่นหา ให้ได้โศกงามลิตตั้งเดิมตาเค้า” (ขอให้เจอดี ๆ ชะนะพี่ ใจงามชะนะพี่ ให้ใจดี (ใสสะอาด) เหมือนน้ำในบ่อที่ขุดสร้างขึ้นมา ให้ใจงาม (สดใส) เหมือนน้ำออกมาจากบ่อ เจ้าอย่าทุกข์ใจ จงทำใจให้มันสดใสเหมือนที่เคยเป็นมา อย่ามัวแต่โศกเศร้าอยู่ผู้เดียว เจ้าผู้เป็นที่รักเส่นหา ขอให้สดใสเหมือนเดิมชะนะ)

จากประโยคข้างต้นนี้ หมอเหยาใช้ประโยคคำสั่งว่า “ขอให้” กล่าวคือ ขอให้ผู้เจ็บป่วยทำใจ ให้สบาย อย่าคิดมาก แต่ความหมายที่เป็นเจตนาแฝงในประโยคเหล่านี้คือ หมอเหยาต้องการปลอบประโลมใจเพื่อให้ผู้เจ็บป่วยคลายจากความทุกข์ระทมใจ ทำจิตใจให้สบาย อย่าคิดมาก ก็จะช่วยให้หายจากโรคร้ายไข้เจ็บได้ในที่สุด

2.3 การใช้รูปประโยคบอกเล่าแต่มีเจตนาเพื่อชักถาม เช่น “อ้าวคั้นว่า หยับกันขึ้นเมื่อเมืองบน ขนกันขึ้นไปทางเมืองแกน ไปทางฟ้าแหล่ ๆ แฉฮั่วสี่อ่อน ๆ ขอบแดงก่อนหนา คั้นว่าขึ้นไปฟ้าสีลิ่ว คั้นว่าไปขอแกนนั้นหนอ ขอชีวิตนั้นเฮ้อลียง ขอชีวังนั้นสิได้บ่หนอ คั้นไปยกมือขอ คั้นไปยกมือไหว้ คั้นขอตบเฮ้อเจ้าเฮ้อ ขอโตเฮ้อเจ้าแบ่ง คั้นว่ามีแบ่งปั้น กะปั้นกันคนละท่อน คั้นว่ามกอยากอันได้ ลำไ้ได้ กะเฮ้อเจ้าเว้ามา คั้นว่ามกอยากได้กะเฮ้อเจ้านั้นว่ามา...บาดนี้เด้อ” (ฉันจะขยับกันขึ้นไปเมืองบนฟ้าไปเฝ้าแกน ทางฟ้าสีดำ ๆ มุมรื้อสี่อ่อนขอบแดง ๆ ไปทางฟ้าสีเขียว ไปขอเฝ้าพญาแกน ขอชีวิตคนผู้นี้ไม่ให้ตาย (หายป่วย) ขอชีวิตจะได้ไหมนะ จะไปยกมื่อยอ ขอมือไหว้ จะไปขอตบขอโต (ไล่ชีวิต) ถ้าไม่ได้จะแบ่งปั้นคนละครึ่ง อยากได้สิ่งใดให้บอกมา บอกมา ณ ตอนนี้)

จากประโยคข้างต้นนี้ จะเห็นได้ว่า หมอเหยาใช้ประโยคบอกเล่า แต่แฝงเจตนาถามเพื่อขอต่อรองกับผีและอ้อนวอนให้ผีไว้ชีวิตผู้เจ็บป่วย โดยมีการเสนอเงื่อนไขหรือสัญญา กับผีว่า จะให้ในสิ่งที่ผีต้องการ ซึ่งเมื่อผู้เจ็บป่วยหายจากความเจ็บป่วยแล้ว ทางหมอเหยาจะให้ญาติพี่น้องของผู้เจ็บป่วยมอบเครื่องคาย (ข้าวของต่าง ๆ เพื่อบูชาผี) เพื่อเป็นการ เช่นสังเวยหรือตอบแทนพระคุณแก่ผีที่ช่วยเหลือต่อไป บางกรณีผู้ป่วยที่ผีต้องการตัวไปเป็นทายาท ก็จะต้องยอมรับอำนาจศักดิ์สิทธิ์ด้วยการสืบทอดเป็นหมอเหยา ด้วยการไปร่วมในงานเลี้ยงผีประจำปี ซึ่งจะจัดขึ้นในช่วงเดือน 3-5 ของทุกปี และมอบตัวให้เป็นบริวารของหมอเหยาที่เป็นแม่เมืองต่อไป

สรุปและการอภิปรายผล

ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาเกี่ยวกับการใช้วัจนกรรม ซึ่งเป็นคำพูดของหมอเหยาที่ใช้เรียกขวัญ ผู้เจ็บป่วยซึ่งมีอาการขวัญหายอันเนื่องจากตกใจกลัวเหตุเภทภัยได้รับอันตรายจากอุบัติเหตุหรือเกิดการทะเลาะเบาะแว้งกับญาติพี่น้องของตนเองโดยชาวผู้ไทยเชื่อว่า “การเหยา” หรือการเรียกขวัญจะทำให้หายจากความเจ็บป่วยได้

สำหรับคำเรียกขวัญในการวิจัยครั้งนี้มีจำนวน 12 บท จากหมอเหยาจำนวน 12 คน ซึ่งได้จากการเก็บข้อมูลภาคสนามที่จังหวัดกาฬสินธุ์ นครพนม สกลนคร และมุกดาหาร ผู้วิจัยพบว่า บทร้องในพิธีกรรมเหยา มีโครงสร้างหลักตามลำดับ ได้แก่ 1.การไหว้เชิญผีฟ้าพญาแถนลงมาเข้าร่างหมอเหยา 2.การลำส่อ (ขับร้อง, ลำนำ) เพื่อตรวจสอบอาการเจ็บป่วยและไต่ถามหาสมุฏฐานของความเจ็บป่วย 3.การลำปั่ว (ขับร้องเพื่อรักษาเยียวยา) เป็นการอ้อนวอนร้องขอจากผีให้ช่วยบอกสาเหตุแห่งความเจ็บป่วยและวิธีการรักษาให้หาย 4.การเรียกขวัญและสู่ขวัญผู้ป่วยให้กลับคืนมาตามปกติ 5.การลำลาผี (ขับร้องอำลา) และส่งผีกลับสวรรค์

ในด้านการใช้วัจนกรรมต่างๆ ในคำเรียกขวัญนั้น ผู้วิจัยพบว่า หมอเหยาชาวผู้ไทยจำนวน 12 คน ต่างคนจะมีวัจนกรรมจากคำกริยาที่เป็นตัวบ่งชี้ จำนวน 5 กลุ่มวัจนกรรมตรงตามทฤษฎีวัจนกรรมของ จอห์น อาร์. เซอร์ล (Speech Acts) ของ Searle (1969) ดังต่อไปนี้ 1.วัจนกรรมกลุ่มบอกกล่าว (Assertives) 2.วัจนกรรมกลุ่มชี้แนะ (Directives) 3.วัจนกรรมกลุ่มผูกมัด (Commissives) 4.วัจนกรรมกลุ่มแสดงความรู้สึก (Expressives) และ 5.วัจนกรรมกลุ่มแถลงการณ์ (Declaratives)

นอกจากนี้ยังพบว่า ในบทร้องเรียกขวัญผู้เจ็บป่วยในพิธีกรรมรักษาโรคของชาวผู้ไทย มีการใช้ วัจนกรรมอ้อม กล่าวคือ การใช้ถ้อยคำที่มีเจตนาแฝงเพื่อให้ผู้ฟังรับทราบถึงบางสิ่งบางอย่างมากกว่ารูปภาษาที่ปรากฏ ในงานวิจัยนี้ พบว่า มีการใช้ประโยคที่แฝงเจตนา 3 ลักษณะได้แก่ 1.ประโยคคำถามที่มีเจตนาบอกเล่า 2.ประโยคคำสั่งที่มีเจตนาบอกเล่า และ 3.ประโยคบอกเล่าแต่มีเจตนาเพื่อถาม

จากการวิเคราะห์บทร้องเรียกขวัญในพิธีกรรมรักษาโรคของชาวผู้ไทย พบว่า หมอเหยาใช้ภาษาผู้ไทยในการร้องเรียกขวัญ และผู้ฟัง (ผีที่เข้าสิง) จะต้องเข้าใจในถ้อยคำที่หมอเหยาพูดซักถาม โดยคำเรียกขวัญจะเป็นบทร้องที่มีท่วงทำนองไพเราะ และมีเสียงแคนเป่าคลอในขณะประกอบพิธีกรรมเรียกขวัญ ในบางครั้งขณะที่ร้องอาจจะมีบทสนทนาเพื่อซักถามอาการจากผู้ป่วยและญาติพี่น้องที่มาร่วมพิธีกรรมด้วย

การใช้วัจนกรรมในบทร้องเรียกขวัญเพื่อรักษาผู้เจ็บป่วยของชาวผู้ไทยนี้ จัดเป็นวิธีการรักษา โดยใช้คำพูดเพื่อปลอบประโลมใจ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของคำพูดที่มีผลต่อความรู้สึกนึกคิดของผู้ฟัง เพราะเมื่อผู้ฟังเกิดขวัญและกำลังใจ ย่อมทำให้มีผลกำลังและเรี่ยวแรงที่จะลุกขึ้นมาต่อสู้กับโรคภัยไข้เจ็บได้อย่างไร้กังวล การรักษาด้วยการเหยานี้ ผลการรักษาอาจจะไม่สำเร็จทุกรายไป เพราะผู้ป่วยบางรายไม่ได้เจ็บป่วยจากความผิดปกติทางจิตใจ

แต่เป็นโรคภัยที่เกิดจากพยาธิสภาพ ผู้ป่วยจึงต้องเข้ารับการรักษาจากแพทย์แผนปัจจุบัน จากการสังเกตการณ์ภาคสนามของผู้วิจัยพบว่า หมอเหยาส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงสูงอายุซึ่งจะมีประสบการณ์ในการดำเนินชีวิต ทำให้สามารถพูดปดลอบประโลมใจหรือหาวิธีการเยียวยาจิตใจผู้ป่วยให้มีอาการดีขึ้นได้ ประกอบกับความเชื่อถือที่มีต่ออำนาจอันศักดิ์สิทธิ์ของผีฟ้าพญาแถน และผีบรรพบุรุษที่ชาวผู้ไทยเคารพนับถือ จึงทำให้หมอเหยาซึ่งเป็นร่างทรงของผีฟ้าพญาแถน และผีบรรพบุรุษ กลายเป็นหมอพิเศษที่มีพลังอำนาจที่จะบันดาลให้ผู้ป่วยหายจากอาการเจ็บป่วยได้ในที่สุด ซึ่งในเรื่องนี้เป็นความเชื่อส่วนบุคคล และแสดงให้เห็นว่า ถ้ามนุษย์มีความเชื่อถือและศรัทธาต่อสิ่งใด ย่อมก่อให้เกิดกำลังใจ ในการต่อสู้กับอุปสรรคต่าง ๆ ได้ ดังนั้น บทörungเรียกขวัญของหมอเหยาจึงมีอิทธิพลต่อการรักษาอาการเจ็บป่วยทางจิตใจของชาวผู้ไทย นอกจากนี้ ความเชื่อในอำนาจอันศักดิ์สิทธิ์ของผีฟ้าพญาแถนและผีบรรพบุรุษถือเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในการรักษาความสงบสุขและความร่มเย็นของคนในท้องถิ่นได้อีกทางหนึ่งด้วย

เอกสารอ้างอิง

- दनัย ชาทิพย์รส. (2548). **บทบาทของบทörungประกอบพิธีกรรมเหยาของชาวผู้ไทย**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทรงคุณ จันทจร. (2540). **การรักษาผู้ป่วยด้วยวิธีเหยาของชาวผู้ไทย : ศึกษากรณีชาวผู้ไทยอำเภอหนองสูง จังหวัด มุกดาหาร**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- มาลี สิทธิเกรียงไกร. (2538). **หมอเหยา : ผู้รักษาพื้นบ้านในชุมชนชาวผู้ไทย**. วิทยานิพนธ์สาธารณสุขศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหิดล.
- วรารุณี เรืองบุตร. (2547). **ดนตรีประกอบพิธีกรรมอีสานเหนือ**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิญญู ผลสวัสดิ์. (2536). **พิธีกรรมเลี้ยงผีบรรพบุรุษของชาวผู้ไทยตำบลคำชะอี**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- วิไลวรรณ ขนิษฐานันท์. (2529). **วิวัฒนาการพิธีทำขวัญของคนไท**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุรัชย์ ชินบุตร. (2553). **การสืบทอดอำนาจศักดิ์สิทธิ์ของหมอเหยาและอัตลักษณ์ของชาวผู้ไทยในพิธีเหยาเลี้ยงผี**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุวิทย์ ธีศาควัตรและณรงค์ อุตัญญ์. (2538). **รายงานการวิจัยเรื่องการเปลี่ยนแปลงวิถีครอบครัวและชุมชนอีสาน : กรณีผู้ไทย**. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- Searle, John R. (1969). **Speech Acts : An Essays in the Philosophy of Language**. Cambridge : Cambridge University Press.